

СЕКЦІЯ 11.

ПСИХОЛОГІЯ

Гавриловська К.П.

доцент кафедри соціальної та практичної психології,
*Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

НОРМАТИВНІ СІМЕЙНІ КРИЗИ

У період війни в Україні дослідження проблем психічного здоров'я набувають надзвичайної актуальності. Військові дії ускладнили функціонування не лише окремих осіб, але і цілих родин (незалежно від того, чи є в родині військовослужбовці). Стосунки в родинах досить часто набувають ознак сімейної кризи.

У найбільш загальному розумінні, криза – це порушення збалансованості стану системи, що вимагає значної зміни уявлень про світ та про себе за дуже короткий період часу. Звичні способи подолання труднощів уже не є результативними, а нові ще не напрацьовані.

Сімейна криза – це стан сімейної системи, що характеризується порушенням гомеостатичних процесів, і це призводить до фрустрації звичних способів функціонування сім'ї та неможливості опанувати ситуацію, використовуючи старі звичні моделі поведінки [1].

Сімейна криза може мати деструктивний і конструктивний перебіг. Деструктивний перебіг сімейної



кризи призводить до порушення сімейних стосунків та ставить під сумнів їх подальше існування. Конструктивний варіант містить потенційну можливість переходу родини на новий рівень існування. Незалежно від особливостей перебігу сімейної кризи, значних динамічних змін зазнають всі основні ознаки сімейної системи: взаємозалежність (взаємодія окремих елементів) системи; холізм (окремі елементи системи, об'єднуючись у ціле, набувають нових властивостей, відмінних від індивідуальних особливостей кожного); структурна організація, основними параметрами якої є: ієрархічність, елементів структури, наявність кордонів, що описують внутрішньосімейні відносини та відносини сім'ї й середовища, згуртованість сім'ї, рольова структура сім'ї; специфіка внутрішньосистемних процесів (циркулярні, спіралеподібні; переривчасті); динамічність: здатність розвиватися; здатність до самоорганізації: наявність внутрішньосімейних сил, що дозволяють сім'ї залишитися цілісною, збалансованою системою і не руйнуватись; діалектика гомеостазу та розвитку.

Особливо гострим період сімейної кризи є в тих родинях, де початок широкомасштабної війни співпав із черговою нормативною кризою. Нормативні кризи розглядаються як перехідні моменти між стадіями життєвого циклу родини. Вони виникають при «застряганні», перешкодах або неадекватній адаптації під час проходження якогось етапу життєвого циклу родини [2]. У цей період сімейної історії зростає емоційний дискомфорт і виникає необхідність змін сформованих взаємин внаслідок того, що сім'я проходить події, природні практично для кожної сім'ї (наприклад, початок сімейного життя, укладення шлюбу, розподіл обов'язків та ін.).

Класичний перелік стадій сімейного циклу родини містить 9 пунктів.



1. Перша стадія життя самотньої молодшої людини, що фінансово практично самостійна, та живе окремо від своїх батьків. Ця стадія була названа часом «монади». Відбувається сепарація від батьків.

2. Друга стадія починається у момент зустрічі з майбутнім шлюбним партнером/партнеркою. У цей період виникає закоханість, з'являється ідея офіційного закріплення шлюбного союзу, починаються тривалі, стабільні стосунки. Зазвичай, партнерам вдається обмінятися очікуваннями щодо майбутнього спільного життя та узгодити їх.

3. Третя стадія передбачає укладання шлюбу, об'єднання закоханих під одним дахом, початок ведення спільного господарства, спільне життя. Ця стадія була названа часом «діади». Це час першої сімейної кризи.

4. Четверта стадія виникає в тому випадку, якщо подолано кризу третьої стадії, шлюб зберігся і з'явилася перша дитина. Криза, що виникає на цій стадії, досить серйозна. З'явився третій член сім'ї, змінилася сімейна структура. Вона стала, з одного боку, більш стійкою, а з іншого члени цієї нової системи дистанціювалися по відношенню один до одного.

5. П'ята стадія життєвого циклу сім'ї характеризується появою другої дитини. Вона, зазвичай, проходить досить просто, тому що не потрібно укладати новий договір про те, як жити з дітьми та хто за що відповідає, як це було на попередній стадії.

6. Шоста стадія – це шкільні роки дітей. У цей час сім'я стикається з правилами і нормами зовнішнього світу, відмінними від правил внутрішньосімейного життя, та адаптується до них.

7. Сьома стадія життєвого циклу сім'ї пов'язана з часом статевого дозрівання дітей. Вона починається з періоду



пубертату у першої дитини. Провідна потреба дитини у цей час полягає в тому, щоб побудувати свою ідентичність, віднайти свої сенси життя.

8. Восьма стадія це повторення третьої стадії, проте члени діади перебувають у старшому віці. Діти виросли та живуть самостійним життям, батьки залишилися вдвох. Ця стадія часто називається стадією спорожнілого гнізда. За конструктивного перебігу попередніх криз, подружжя із задоволенням проводять час один з одним, зберігши радість від взаємного спілкування.

9. Дев'ята стадія життєвого циклу – це знову життя «монади», самотність; партнер/партнерка помер/ла, людина доживає своє життя самотньо, як у молодості, до створення своєї сім'ї [3].

Стадії життєвого циклу сім'ї дещо по іншому описує М. Еріксон [4], він називає періоди: залицяння, шлюбної поведінки, народження дитини, взаємодії з дитиною, зрілого шлюбу, відлучення дітей від батьків, період пенсії, старість.

Наразі найбільш розповсюджена класифікація нормативних сімейних криз [1] виглядає наступним чином:

- криза 1. прийняття подружніх зобов'язань;
- криза 2. освоєння подружжям батьківських ролей та прийняття факту появи нового члена сім'ї;
- криза 3. включення дітей у зовнішні соціальні структури;
- криза 4. прийняття факту вступу дитини в підлітковий період;
- криза 5. сім'я, в якій дитина, що виросла, залишає дім;
- криза 6. подружжя знову залишається вдвох.

Про наявність сімейної кризи можуть свідчити різні симптоми, зокрема: відсутність або, навпаки, велика кількість конфліктів; звинувачення один одного у всіх проблемах і



постійний пошук винних; зайва самостійність, коли один із партнерів хоче всі питання вирішувати по-своєму, не враховуючи інтереси іншого/іншої; зацикленість обговорення по колу однакових проблем або відсутність спілкування в родині; відсутність інтимного життя та ін.

Для роботи з родиною у період кризи застосовуються різноманітні діагностичні та психокорекційні методики. Досить гарно зарекомендував себе у практичній роботі метод генограми [5, 6]. Генограма являє собою графічне зображення сімейних стосунків у певній родині, це дуже специфічна форма зображення сімейного родоводу, в якій доступно та у графічній формі фіксується інформація про всіх членів родини, не менш ніж трьох поколінь. Генограма показує структуру сім'ї та взаємини між її членами. Пошук інформації для складання генограми допоможе в сімейній терапії віднайти сильні сторони родини, приховані ресурси та подолати кризу.

Проблема переживання родиною нормативних сімейних криз у період війни є досить складною та потребує нових досліджень та озброєння новими діагностичними і психокорекційними інструментами. Це становить перспективи нашої подальшої роботи.

Список використаних джерел:

1. Олифирович Н. И., Зинкевич-Куземкина Т. А., Велента Т. Ф. Психология семейных кризисов. СПб.: Речь. 2006. 360 с.

2. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. В. Психология и психотерапия семьи. 4-е изд. СПб.: Питер, 2008. 672 с.

3. Carter, B., & McGoldrick, M. The changing family life cycle: A framework for family therapy, 2nd ed. 1988. Gardner Press.



4. Эриксон М., Хейли Дж. Стратегии семейной терапии/ Перевод с англ. М.: Институт Общегуманитарных Исследований. 2001. 448 с.

5. Горноста́й П. П. Групповые психологические феномены в семейной психотерапии. Наукові студії із соціальної та політичної психології. Вип. 21(24). К., 2008. С. 23-35.

6. Шутценбергер А. А. Синдром предков. Трансгенерационные связи, семейные тайны, синдром годовщины, передача травм и практическое использование геносоциограммы. М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001. 240 с.

